

UDK 911.3:312:323.32(497.12-18)

PREBIVALSTVENE ZNAČILNOSTI HRIBOVSKIH KMETIJ V ZGORNJEM POHODINJU

Milan Natek *

Povzetek

Razčlenjene so osnovne strukture prebivalstva (spolna in starostna sestava, regionalno poreklo in socialno-zaposlitvena sestava), ki so neposredno povezane z razvojem hribovskih kmetij in obstojem kulturne pokrajine. Temeljne značilnosti prebivalstva, ki je živelo na kmetijah, so prikazane po naseljih, pokrajinskih območjih in nadmorski višini domov.

Izvirno znanstveno delo. Geografija, prebivalstvo, hribovske kmetije.

POPULATION CHARACTERISTICS OF THE MOUNTAIN FARMS IN THE RIVER BASIN OF THE UPPER HUDINJA (NE SLOVENIA)

Abstract

The basic structures of the population (sex and age structures, regional origin, social and employment structures, and the agricultural labour force structure) are analysed, which are connected with the development of the mountain farms and with the state of the agricultural area. The basic characteristics of the inhabitants are given by farms, settlements, regions, and by the height above sea-level of the farm houses.

Original scientific paper. Geography, Population, Mountain Farms.

* Dipl. geograf, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, 61000 Ljubljana, Novi trg 3, Slovenija

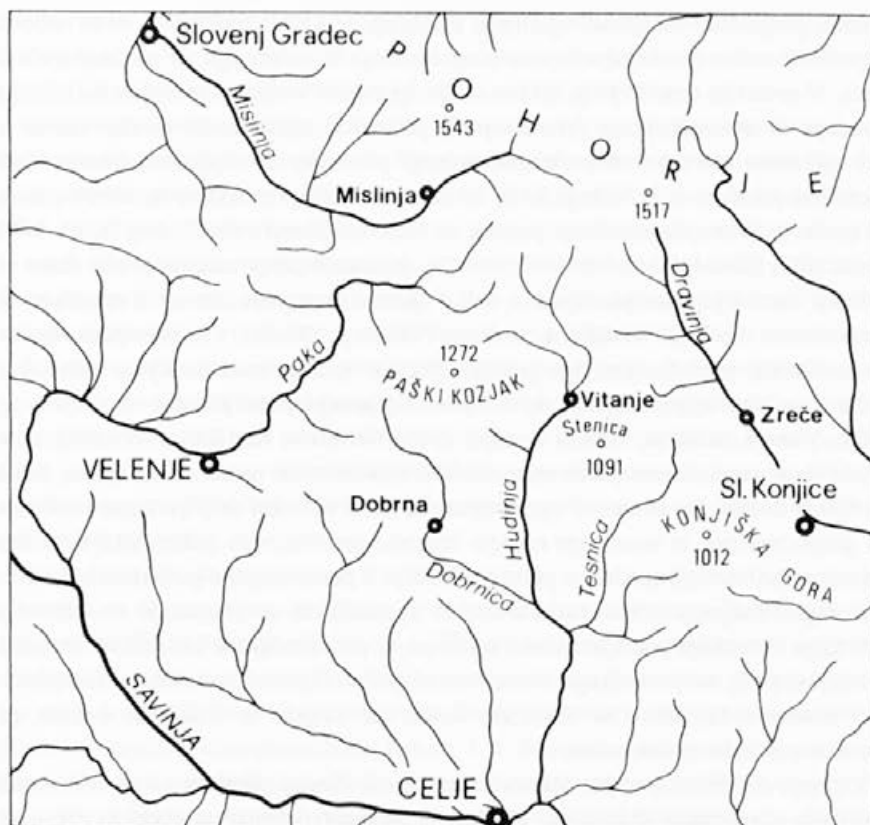
Uvod

Najraznovrstnejše gospodarske in socialne spremembe so sprožile nove razvojne težnje, ki so neposredno vplivale na preoblikovanje pokrajine, kakor tudi na spremembo in prenovu odnosov med temeljnimi pokrajinskimi sestavinami. Zato je potrebno vse učinke gospodarskega razvoja presojati tako z vidika samih sprememb na področju proizvodnega procesa kakor tudi s stališča njegovih spodbud in potreb za spremembo obstoječih odnosov med proizvodnimi silami in proizvodnimi sredstvi. Kajti človek z vsemi svojimi mnogostranskimi dejavnostmi in hotenji je tista trajna in neusahljiva ustvarjalna in gibalna moč, ki spreminja pokrajino in svoj vsakokratni odnos do vseh obstoječih vrednot. Zdi se, da moramo prav s tega vidika presojati vlogo in funkcijo prebivalstva v pokrajini, ki je odsev razvitosti odnosov in razmerja med socialnimi, proizvodno-gospodarskimi in drugimi atributi med posameznikom in družbo ter okoljem oziroma prostorom. V tem vzročno-vzajemnem kompleksu moremo spremljati in ugotavljati posamezne razvojne stopnje v preoblikovanju pokrajine, v katerih je v tvorni obliki zaznaven, zarisan in udejanjen celosten in nepretrgan obris kompleksnega pokrajinskega razvoja.

V zadnjih sto letih je doživljalo prebivalstvo v hribovskih območjih na Slovenskem dokaj samosvoj razvoj. Pogojevale in usmerjale so ga spremembe v gospodarsko-tehnološkem razvoju na področju kmetijstva in gozdarstva kakor tudi v obrtno-industrijski izrabi večjih ali manjših lokalnih naravnih virov in drugih danosti, in sicer v obliki manjših in razpršenih obratov, ali pa osredotočenih v posameznih krajevno najustrežnejših središčih. Kolikor obilnejši, pomembnejši in vztrajnejši so bili krajevni "lokacijski dejavniki", ki so spodbujali in usmerjali razvoj neagrarnih dejavnosti v posameznih območjih, toliko daljša doba je bila zagotovljena njihovega življenjskemu utripu. S tem sta se praviloma tudi povečala vpliv in učinek neagrarnih dejavnosti v preoblikovanju pokrajine oziroma regionalne strukture posameznih območij.

Območja v zgornjem, hribovitem porečju Hudinje, ki spada v okvir Nizkih slovenskih Alp (Kunaver 1990, 302) so doživljala razvoj obrti, industrije, komercialno izrabo gozdov in sploh deagrarijske procese z dokaj različnimi pokrajinskimi učinki (Baš 1967, Gams 1959, 15-17, Ilešič 1967, Krnel-Umek & Šmitek 1987, 27, Melik 1957, 133-135). Na celotnem območju zgornjega Pohudinja se namreč prepletajo vplivi vsaj treh velikih naravnogeografskih enot, in sicer alpskega, predalpskega in subpanonskega sveta.

V naravnogeografski zasnovi in sestavi zgornjega Pohudinja, ki zajema poleg južnega Pohorja tudi terciarno Vitanjsko-doliško podolje in kompleks Vitanjskih Karavank (Gams 1959, 17) ali Vitanjsko-konjiškega hribovja (Ilešič 1967, 13) s Paškim Kozjakom (Basališče 1272 m) in Stenico (1091 m; Melik 1957, 131-134), je načrtana njegova današnja poselitveno-gospodarska, prometna, socialna in prebivalstvena podoba kakor tudi njegova regionalna-pokrajinska struktura. Z usahnitvijo glažutarstva in predvsem obrtnih oblik primarne predelave hlodovine je bil prestavljen iz hribovja v doline nea-

Slika:

Položaj Pohudinja med vzhodnimi in severovzhodnimi predalpskimi pokrajinami Slovenije.

Figure:

Position of the river basin of the Upper Hudinja between eastern and north-eastern Pre-Alpine regions of Slovenia.

grarni proizvodni utrip, kjer so se ponujale večje možnosti gospodarnejše izrabe razpoložljivega vodnega pogona. S tem se je spremenila tudi gostota obljudenosti hribovskih območij. Odvečna delovna sila, ki se je sproščala ob uvajanju najrazličnejših tehnoloških dosežkov na področju kmetijske pridelave, je odhajala v doline, v živahnješa središča z neagrarnimi dejavnostmi. Podoba je, da se je dlje časa kopičil v podpohorskih trških in drugih središčnih naseljih znaten del presežne vrednosti, ki je bila ustvarjena po samotnih hribovskih kmetijah, predvsem z bogastvom njihovih gozdov. Tako je prihajalo v zadnjem stoletju do čedalje očitnejše gospodarske, socialne in prebivalstvene polarizacije med dolinskimi naselji v Pohudinja in njihovim hribovitim zalednjem, ki je ostalo pretežno kmetijsko.

Obče geografske značilnosti zgornjega Pohudinja se kažejo tudi v tem, da ta hriboviti predel v našem predalpskem svetu nima enotnega in osrednjega ter močnejšega središča. V preteklih desetletjih je takšno vlogo opravljalo Vitanje; z razvojem sodobnega cestnega in avtomobilskega prometa pa je postalo to trško naselje preslabotno in ni več zadoščalo vsem potrebam deagrariziranega prebivalstva v njegovem zaledju. Tudi prometna prehodnost Pohudinja, ki že od nekdaj izrablja prenekatero naravne ugodnosti prečnega Vitanjsko-doliškega podolja ali vzdolžne soteske ob Hudinji (Curk 1978, Melik 1957, 133-134, Gams 1959, 102, 106-107), je nemalo prispevala, da je tudi danes to ozemlje tako v gravitacijskem kakor tudi v upravnem pogledu razbito in navezano na gospodarsko močnejša središča, ki so izven Pohudinja. Skratka, v najnovjšem času so se posamezni predeli zgornjega porečja Hudinje čedalje intenzivneje povezovali z večjimi in vitalnejšimi središči, ki so izven njegovega pokrajinskega območja (npr. Celje, Velenje, Mislinja, Slovenj Gradec, Zreče, Slovenske Konjice), a so s svojim gospodarskim potencialom pomembna žarišča zaposlitvenih možnosti in široke izbire potrošnih dobrin. To je med drugim pomembno tudi zato, ker se je pod vplivi njihovega gospodarskega in socialnega razvoja korenito preoblikovala pokrajinska struktura celotnega hribovitega predela v porečju Hudinje. S podrobnejšimi pokrajinskimi oziroma regionalnogeografskimi raziskavami bi ugotovili, da se prepletajo na območju zgornjega Pohudinja pokrajnotvorne sestavine, ki niso značilne le za stičiščna območja predalpskega in subpanonskega sveta, temveč povzemajo tudi prenekatero fiziognomske sestavine Dravinske in Mislinjske doline ter Celjske in Velenjske kotline, pa Karavank in Pohorja kot celote.

V prispevku želim osvetliti nekatere osnovne značilnosti prebivalstva na hribovskih kmetijah v zgornjem Pohudincu. Analiza in spoznanja slonijo na obdelavi zbranega gradiva ob terenskem preučevanju hribovskih kmetij na Pohorju v letih 1987 in 1988. Na obravnavanem območju smo preučili 301 domačijo, in sicer v 17 naseljih, kjer je bilo leta 1981 886 gospodinjstev, od tega 697 (ali 79 %) z zemljiško posestjo. Deset let kasneje, leta 1991, so našli na tem območju 909 družin, med katerimi jih je posedovalo kmečko posest 71 %. Demogeografska analiza je zajela kmetije, ki so praviloma posedovale več kot 10 ha zemlje in katerih selišča njihovih domov so bila v nadmorski višini 600 m in višje (Meze 1980, 145-146). Osnovno statistično gradivo je razčlenjeno po naseljih, s čimer je mogoče tudi s prebivalstvenega vidika označiti posamezna pokrajinska območja in zarisati njihovo demografsko podobo. Poleg tega so nas v študiji zanimale osnovne značilnosti prebivalstvenega stanja z ozirom na nadmorsko višino domov. S tem smo želeli med drugim spoznati tudi vpliv nadmorske višine na prenekatero prebivalstvene sestavine, ki so značilne za zgornje Pohudince.

Spremembe v rasti števila prebivalstva v zgornjem Pohudincu v obdobju 1869 - 1991

Leta 1981 je bilo na območju 17 naselij², ki sestavljajo zgornje Pohudince, 3.913 prebi-

² Zgornje Pohudince sestavljajo naselja: Paka, Hudinja, Skomarje, Ljubnica, Kozjak, Sr. in Sp.

valcev, deset let kasneje, leta 1991, pa 3.870 ljudi. Ob tem ugotavljamo, da je število prebivalstva na širšem območju Vitanjskega podolja^{*} upadlo tako v sedemdesetih (-0,9%) kakor tudi v osemdesetih letih (-1,1 %; Sore 1977, 249-252).

Nasploh je značilno, da je doživljalo prebivalstvo Vitanjskega podolja neenakomerno rast v zadnjih štiridesetih letih. Njegovo število je praviloma stagniralo. Največji padec števila prebivalstva je bil v petdesetih (1953-61: -7,7 %) in v šestdesetih letih (1961-71: -5,5 %). Med letoma 1869 in 1991 se je število prebivalstva zmanjšalo za 6,4 %, za enak odstotek tudi v zadnjih sto letih. Tudi v povojnih letih (1948-1991) je doživljalo Vitanjsko podolje prebivalstveno erozijo, ko se je njegovo število znižalo za 7,3 %, v zadnjih tridesetih letih (1961-91) pa za -1,9 % (prim. tudi Sore 1977).

Podobne značilnosti v nihanju prebivalstva, kot smo jih spoznali v naseljih Vitanjskega podolja, so bile tudi na celotnem hribovitem območju zgornjega Pohudinja. Ta naselja so imela največ ljudi leta 1869 (5.155 preb.) ter v prvem povojnem obdobju (1948 5.086 preb.), nakar so se vidno zmanjšala. V zadnjih štirih desetletjih so izgubila hribovska naselja v Pohudinjju četrtno svojega prebivalstva, v zadnjih tridesetih letih pa več kot eno šestino.

Pregled rasti števila prebivalstva v hribovitem svetu zgornjega Pohudinja, in sicer po območjih, ki jih sestavljajo naravnogeografske enote kot so Pohorje^{**}, Vitanjsko-doliško podolje^{***} in Vitanjske Karavanke^{****}, odstira plastično predstavo o geografskih značilnostih posameznih predelov. Število prebivalstva na pohorskem predelu Pohudinja se je v zadnjih 130 letih zmanjšalo za 40 %, na območju Vitanjskih Karavank za 22 % in v predelu Vitanjskega podolja le za 7 %. Podoben razvoj z naznačenimi razlikami je bil tudi v zadnjih sto letih. Za zadnja tri desetletja pa ugotavljamo, da je prebivalstvo v hribovitih območjih Vitanjskega podolja bolj ali manj stagniralo, zmanjšalo se je na območju Vitanjskih Karavank (-16 %) in v pohorskih naseljih (-28,5 %). Za osemdeseta leta ugotavljamo pozitivno rast števila prebivalstva v krajih Vitanjskega podolja (3,2 %), stagnacijo v karavanškem predelu (-1,6 %) in očiten padec v pohorskih naseljih (-4,7 %).

Nakazane razlike v rasti števila prebivalstva med posameznimi predeli Pohudinja so neposreden odsev gravitacijskih vplivov ali krajevnih ali drugih večjih pokrajinskih središč. Razložena naselja s samotnimi kmetijami po pobočjih in slemenih Vitanjsko-konjiškega hribovja so tako rekoč v neposrednem zaledju večjih in raznovrstnih

Dolič, Stenica, Stranice, Brezen, Brdce in Strmec nad Dobrno, Parož, Velika Raven, (Zgornje) Selce, Lipa in Lindek.

* Širše območje Vitanjskega podolja: Brezen, Gor., Sp. in Sr. Dolič, Hudinja, Kozjak, Ljubnica, Paka, Stenica, Stranice in Vitanje (Sore 1977).

** Pohorski predel Pohudinja zajema naselja: Paka, Hudinja, Skomarje in Ljubnica.

*** Vitanjsko podolje s hribovskimi kmetijami sestavlja: Spodnji in Srednji Dolič, Stenica in Stranice.

**** V karavanški predel Pohudinja sodijo naselja: Brezen, Kozjak, Brdce in Strmec nad Dobrno, Parož, Velika Raven, (Zgornje) Selce, Lindek in Lipa.

industrijskih središč, ki nudijo tudi okoliškemu prebivalstvu različne možnosti zaposlitve v raznoterih gospodarskih in drugih dejavnostih. Pohorske domačije, ki so sicer večje od vseh drugih v Pohudinja, so bolj odmaknjene in oddaljene od prvih zaposlitvenih žarišč, ki pa so tudi manjša in ponavadi že zasičena z domačo delovno silo. Večina zaposlenih s pohorskih kmetij je našla delo in zaslužek v večjih in oddaljenejših krajih (npr. Velenje, Celje, Slovenske Konjice, Slovenj Gradec). Tudi preučevano območje zgornjega Pohudinja potrjuje ugotovitev, da z naraščajočo oddaljenostjo med krajem bivanja in krajem zaposlitve upada delež deagrarniziranega prebivalstva kakor tudi število dnevnih migrantov - vozačev. Domovi hribovskih kmetij na območju Vitanjskega podolja so v neposredni povezavi z glavno, južno podpohorsko prometnico, ki povezuje Slovenske Konjice z Mislinjo oziroma Velenjem. Zato ni presenetljivo, da je število prebivalstva v tem predelu zgornjega Pohudinja doživljalo rahle vzpone in padce, ki jih je povzročal gospodarski in splošni družbeni utrip v večjih zaposlitvenih središčih. Najizrazitejšo depopulacijo so doživela tamkajšnja naselja med letoma 1953 in 1961, ko se je zmanjšalo število njihovega prebivalstva za 10,4 %. V vseh drugih obdobjih je prevladovala stagnacija z občasnimi malenkostnimi napredovanji ali nazadovanji.

Z nakazanimi razlikami v rasti števila prebivalstva smo skušali označiti splošen okvir, v katerem se je razvijala prebivalstvena problematika hribovskih domačij v Pohudinja. Ker za posamezne izbrane kmetije ne razpolagamo z ustreznimi demografskimi podatki za daljšo časovno serijo, smo skušali vsaj z navedenimi splošnimi dejstvi in spoznanji predstaviti širše področje in značilnosti demogeografskega razvoja. Prepričan sem, da so hribovske kmetije, ki predstavljajo osnovno socialno in proizvodno enoto - celico tamkajšnjega gospodarskega in socialnega sistema (Natek 1989, 197, 204), neposredno sodoživljale vsakdanji gospodarski utrip širšega območja, ki je vplivalo na preobrazbo prebivalstva. Skratka, gospodarske in socialne razvojne težnje s širšega območja so našle konkretne odmeve v rasti števila prebivalstva in v spremembi njegovih sestavin domala po vseh hribovskih domačijah.

Število ljudi po kmetijah

Leta 1987/88 je živelo na 301 hribovski kmetiji, ki so imele 10 ha in več zemljiške posesti, 1.468 prebivalcev. Na 10 domačij je prišlo v povprečju po 49 ljudi. Leta 1981 so imela vsa gospodinjstva v zgornjem Pohudinja po 4,4 članov, v letu 1991 pa po 4,3 ljudi. Ta primerjava nedvoumno kaže, da so imela kmečka gospodarstva, ki so bila v obliki samin razpršena po hribovitem svetu zgornjega Pohudinja, za spoznanje več ljudi kot gospodinjstva brez zemljiške posesti ali z manjšim kmečkim gospodarstvom. Največ ljudi so imela kmečka gospodarstva do nadmorske višine (= nmv) 600 m, in sicer po 5,6 oseb ter v pasu med 700 in 799 m (po 5,2 preb.), najmanj ljudi pa je živelo po najvišje stoječih domovih (4,6 oseb).

Poleg tega ugotavljamo, da so imele največ ljudi kmetije na Pohorju (5,1 oseb), najmanj pa domačije na širšem območju Vitanjsko-doliškega podolja (4,6 preb.), medtem

ko je bilo prebivalstveno stanje na gospodarstvih v predelu Vitanjskih Karavank skoraj na ravni celotnega zgornjega Pohudinja. Pregled po naseljih je pokazal, da so bile najbolj obljudene domačije v naseljih Ljubnica, Parož in Skomarje (po 5,4 oseb), najmanj ljudi pa so imeli kmečki domovi v Zgornjih Selcih, na Hudinji, Kozjaku in Stenici (od 4 do 4,6 preb.).

Vrednost korelacije med nmv kmečkega doma in številom ljudi na gospodinjstvo je srednjevelika ($r = -0,50262$). Ali drugače zapisano: samo ena četrtina dejavnikov, ki so vplivali na število ljudi na kmetijo, je bila neposredno povezana z nadmorsko višino domov, vsi drugi so izvirali iz ostalih gospodarskih, socialnih, psihološko-demografskih, naravnogeografskih in drugih vidikov.

Nekoliko večji vpliv na število ljudi po kmečkih domačijah v Pohudinja je imela velikost zemljiške posesti. Korelacija med njima je bila pozitivna ($r = +0,64609$). Z velikostjo zemljiške posesti je praviloma naraščalo število ljudi na kmetiji. Pri tem ne smemo zanemariti splošnega spoznanja, da je z večanjem nmv naraščala tudi velikost zemljiške posesti ($r = +0,92184$). O tem zelo nazorno govori vrednost determinacijskega koeficienta ($r^2 = 0,84979$).

Spolna struktura prebivalstva

Predzadnji popis prebivalstva (1981) je pokazal, da je bilo na obravnavanem območju 52,6 % moških. Tudi vpogled v preteklost je pokazal, da je na preučevanem območju prevladovalo večinoma moško prebivalstvo, le leta 1869 je bilo več žensk (50,7 %). Pred sto leti je bilo 51 % moških prebivalcev, na začetku tega stoletja pa se je njihov delež povečal na 51,7 %.

Tudi po posameznih območjih je bila spolna struktura prebivalstva zelo pisana. Leta 1981 je bilo v pohorskih naseljih 49,8 % moških, na začetku stoletja 54,2 %, leta 1869 le 48,4 %. Naselja v Vitanjskem podolju so imela leta 1981 50,9 % moških, pri vseh prejšnjih popisih prebivalstva pa je znašal njihov delež pod 50 %. Med prebivalstvom karavanškega območja je bilo leta 1981 52,6 % moških, leta 1900 51,7 %, 1890 leta 51 %, 1880 pa 50,1 % in leta 1869 49,3 %.

V teh najbolj splošnih okvirih se je gibalo tudi razmerje med spoloma po hribovskih kmetijah Pohudinja. Leta 1987/88 je bilo na 301 kmetiji 744 moških (50,7 %), kar pomeni, da je bil njihov delež za spoznanje manjši kot pa v okviru vseh gospodinjstev (52,6 %). To pa lahko pomeni, da je ostal na kmetijah le tisti najbolj nujno potreben kontingent moške delovne sile, ki je še zagotavljal nadaljni obstoj in razvoj hribovskih domačij. Pred splošnim drobljenjem zemljiške posesti niso bile zavarovane niti nekdanje mogočne hribovske samine. Na delu njihove kmetijske zemlje, ki je ob lokalnih prometnicah, so nastali neredki domovi deagrarniziranih domačinov. Domala vsi člani njihovih gospodinjstev so zaposleni v neagrarnih dejavnostih. Spomin na njihovo (nedavno) socialno poreklo je večji ali manjši kos zemljiške posesti.

Leta 1987/88 je bilo tudi na kmetijah v zgornjem Pohudinja več moških (50,7 %) kot

Tabela: Prebivalstvo hribovskih kmetij v porečju Hudinje (stanje 1987-88)

Nadmorska višina	Število kmetij	Prebivalstvo Skupaj	Starost prebivalcev									sta- rejši
			Moški	1981 - 87	1972 - 80	1962 - 71	1947 - 61	1937 - 46	1927 - 36	1917 - 26		
do 600 m	53	241	119	21	42	33	48	25	25	27	20	
600 - 699 m	68	331	176	35	43	67	55	38	32	32	29	
700 - 799 m	76	391	197	43	65	84	72	40	47	17	23	
800 - 899 m	46	216	113	23	36	29	43	21	32	16	16	
900 - 999 m	39	202	95	25	29	43	32	19	25	17	12	
1000 in več m	19	87	44	12	11	13	18	6	15	6	6	
Skupaj	301	1468	744	159	226	269	268	149	176	115	106	

Nadmorska višina	Regionalno poreklo prebival.						Socialna sest. prebival.				
	Isto nas.	Pohu- dinje	Ista obč.	Sosed. občina	Dr. ob. v Slov.	Dij. Štud.	Neagr. zaposl.	Upoko- jenci	Kmet- je	Inval., soc. podp.	
do 600 m	170	50	8	12	1	6	52	4	116	4	
600 - 699 m	250	54	13	6	8	10	75	7	161	4	
700 - 799 m	311	63	8	7	2	20	72	5	181	8	
800 - 899 m	164	34	5	9	4	6	35	6	112	3	
900 - 999 m	151	31	9	8	3	7	35	5	99	4	
1000 in več m	68	13	3	3	-	1	15	2	44	3	
Skupaj	1114	245	46	45	18	50	284	29	713	26	

Nadmorska višina	Starost kmečkega prebivalstva					Sku- paj	Socialna struktura kmetij		
	1962 - 71	1947 - 61	1927 - 46	1917 - 26	sta- rejši		Čista	Mešana	Polčista
do 600 m	6	29	42	19	20	116	21	17	15
600 - 699 m	23	27	61	27	23	161	23	19	26
700 - 799 m	24	51	69	18	19	181	35	19	22
800 - 899 m	11	28	45	13	15	112	23	13	10
900 - 999 m	18	22	36	13	10	99	18	12	9
1000 in več m	4	14	16	5	5	44	10	5	4
Skupaj	86	171	269	95	92	713	130	85	86

žensk. Moško prebivalstvo je prevladovalo na pohorskih in karavanških domačijah (50,8 %), medtem ko so domačije v predelu Vitanjskega podolja imele enako število moških kot žensk.

Najočitnejše nesorazmerje med spoloma je bilo v območju med 600 in 700 m, kjer so prevladovali moški s 53 %. Ženske so prevladovale na kmetijah do 600 m nmv ter v pasu med 900 in 999 m, povsod drugod je bilo moških več. Korelacija med deležem moškega prebivalstva in nmv njihovih bivališč je negativna, a zanemarljivo majhna ($r=-0,28576$). Tudi med velikostjo kmetije in deležem moškega prebivalstva ni bila ugotovljena tesnejša medsebojna povezanost ($r=-0,05069$).

Tudi pregled spolne sestave prebivalstva po naseljih je pokazal, da so med njimi precejšnje razlike. Sorazmerno največ moškega življa je bilo na kmečkih domačijah v Srednjem Doliču (58 %), na Stranicah (70 %), v Parožu na Paškem Kozjaku (59 %), Lindeku (58 %), na Brdcah nad Dobrno (56 %) itd. Kmetije v treh naseljih (Hudinja, Lipa in Zgornje Selce) so imele izravnano spolno sestavo svojega prebivalstva. V 6 naseljih so med prebivalstvom na kmetijah prevladovale ženske: njihov delež je bil najvišji v Veliki Ravni (58 %) pa v Spodnjem Doliču (53,4 %), Breznu (53 %), Strmecu nad Dobrno (52 %) itd.

Presežek moškega prebivalstva po hribovskih kmetijah ni odvisen zgolj od njihove gospodarske usmerjenosti, temveč tudi od možnosti zaposlitve v neagrarnih dejavnostih. V ospredju industrializacije in deagrarnizacije, ki sta razslojevali kmečko prebivalstvo, je bil praviloma moški. Mnogi med njimi so se kot dnevni migranti - vozači vključili v proizvodni utrip neagrarnih panog in kljub vsemu so ohranili prenekatero gospodarske in socialne vezi s svojimi kmetijami, ki jih obdelujejo po opravljeni službi. Neagrarne zaposlitve, poroke in drugo je prispevalo, da so se ženske v večjem številu kot moški odselile s kmečkih domačij. V Pohudinjju je bilo sedem kmetij brez moškega in prav toliko jih je bilo tudi brez žensk.

Starostna struktura prebivalstva

Za hribovska kmečka območja je značilna ostarela struktura prebivalstva (Sore 1977, 253-254). Leta 1987/88 je bilo v Pohudinjju 26 % prebivalstva starega do 15 let in 15 % starejšega od 60 let. Tudi v tem se kažejo razlike med posameznimi predeli obravnavanega območja. Največ mladega prebivalstva, starega do 15 let, je bilo na kmetijah na območju Vitanjskega podolja (28 %), najmanj pa v pohorskih naseljih (26 %). Starostna skupina starejšega prebivalstva (60 let in več) je bila najobilnejša po pohorskih domačijah (17 %) in v Vitanjskem podolju (16 %), najmanj ljudi pa je vključevala v Vitanjskih Karavankah (12 %). Tem navedbam ustrezna je bila podoba deleža aktivnega prebivalstva. Skupina prebivalcev v starosti od 16. do 40. leta je obsegala v Pohudinjju 36,5 %: najštevilčnejše je bila zastopana na Pohorju (38 %), najmanj pa v naseljih Vitanjskega podolja (33,3 %), medtem ko je bil njen delež v karavanškem predelu izravnán z območnim povprečkom. Starejše delovne sile (od 41. do 60. leta) je bilo največ v Karavankah (24,4 %), manj na pohorskih domačijah (20 %), medtem ko se je v Vitanjskem podolju (22,5 %) približal območnemu povprečku.

Tudi v starostni strukturi prebivalstva so se pokazale razlike med spoloma: med moškimi je bilo mladih do 15 let 28 %, med ženskami 24 %. Še očitnejša je razlika med starejšim prebivalstvom (60 let in več): ta starostna skupina zavzema pri moških 11 %, med ženskami pa 19 %.

Z nadmorsko višino domov se zmanjšuje delež starejšega prebivalstva, medtem ko je odstotek mladega prebivalstva po posameznih višinskih pasovih le za spoznanje odstopal od povprečne vrednosti za celotno Pohudinja. V glavnem velja poudariti izsledke, da se z nmv domov povečuje delež delovnega kontingenta prebivalstva (od 16 do 60 let). Korelacija med njima je sicer majhna ($r=+0,45097$) pa vendarle daje slutiti, da je med njima rahla vzročna povezanost. Nekoliko večja soodvisnost je med nadmorsko višino in deležem starega prebivalstva ($r=-0,50882$). Ugotovljeno je, da z večanjem nadmorske višine domov upada delež starega prebivalstva.

Ob vsem tem velja še opozoriti na značilne razlike v starostni sestavi prebivalstva po posameznih naseljih. Med prebivalstvom po hribovskih kmetijah je bilo največ otrok v naseljih Stranice (40 %), Sp. Dolič (30 %), Lipa (29 %) pa Hudinja, Brezen, Brdce in Strmec nad Dobrno (od 28 do 29 %), najmanj pa v krajih Velika Raven (11,5 %) in Paka (18,7 %).

Starejšega, nad 60 let starega prebivalstva je bilo največ v naseljih Ljubnica (24,5 %), Stenica (23 %), Lipa (21 %) in Stranice (20 %), v vseh drugih naseljih pa se je njihov delež gibal med 11 % (Brezen in Brdce) in 20 %.

Največ dela zmožnega prebivalstva je bilo v Zg. Selcih (87,5 %) in v Veliki Ravni (73 %) kakor tudi v Srednjem Doliču (69 %), najmanj pa na obeh straniških domačijah (40 %) kakor tudi na ljubniških, lipskih (50 %) in steniških kmetijah (52 %). Ob tem je treba poudariti, da so povsod tam, kjer imamo opraviti z majhno populacijo, lahko večja ali manjša odstopanja od povprečnih vrednosti in zato moremo dobiti tudi popačeno podobo. Kajti pri majhnem številu gospodarstev ponavadi že posamezne generacije v družinah pomembno sooblikujejo prebivalstveno podobo naselja. Na večjih območjih in pri številnejši populaciji so praviloma zabrisana posamezna odstopanja. Zato daje statistična obdelava realnejšo podobo prebivalstvenega stanja.

Prikazane razlike v starostni strukturi prebivalstva med posameznimi območji Pohudinja so odsev svojevrstnih pokrajinskih, gospodarskih, socialnih in drugih kvantitativnih razvojnih teženj, ki oblikujejo sociogeografsko podobo prostora. Prav v tem vidimo temeljne razloge in pogoje za mozaično prostorsko in socialnogospodarsko spremenljivost pokrajine.

Krajevno (regionalno) poreklo prebivalstva

Današnja regionalna struktura hribovskega prebivalstva je precej enovita. Hribovske kmetije kot jedra gospodarskega in socialnega razvoja hribovskega sveta niso več privlačne za prebivalstvo s širšega območja. Depopulacija in staranje prebivalstva ter pomanjkanje kmečke delovne sile so glavni dejavniki, ki oblikujejo gospodarsko in socialno podobo hribovskih območij (Meze 1980, 1986; Natek 1986, 1989 a).

Prebivalstvo na hribovskih kmetijah v Pohudinja je prostorsko izredno malo giblivo. Na kmetijah je bilo 76 % ljudi, ki so živeli od rojstva na območju istega naselja. Z višanjem nmv domov se povečuje delež domačega - avtohtonega prebivalstva. Toda med navedenima pojavoma je zmerna medsebojna vzročna povezava ($r=+0,48604$). Nekoliko večja je povezanost med deležem domačega prebivalstva in velikostjo zemljiške posesti ($r=+0,59797$). Iz tega sledi, da so velike in gospodarsko trdne kmetije še vedno privlačne za priselitev okoliškega prebivalstva.

Pregled regionalnega porekla prebivalstva po predelih zgornjega Pohudinja je pokazal, da med njimi ni večjih razlik. Edinole v Vitanjskem podolju je nekaj manj domačega življa, in sicer tudi zaradi močnejšega priseljevanja z območja Pohudinja in sosednjih občin. Manjšo izjemo predstavljajo kmetije v Vitanjskih Karavankah, kjer je bil delež domačega prebivalstva na ravni celotnega Pohudinja. Toda v njihove družine se je priselilo največ ljudi z ostalih predelov zgornjega Pohudinja (18 %) in z 2 % so zastopani prebivalci iz drugih predelov Slovenije. Tamkašnje krajevno poreklo po kmetijah živečega prebivalstva je utemeljeno med drugim tudi s propadom številnih kmetij, s spremembami njihovega lastništva kakor tudi z lego in položajem Paškega Kozjaka in Stenice, ki sta na samem obrobju, oziroma v neposrednem zaledju večjih zaposlitvenih jeder, ki so obenem tudi njihova upravna središča (Velenje in Celje).

Hudinja na Pohorju (82 %), Strmec nad Dobrno (80 %), Kozjak in Paka (79 %) so kraji s kmetijami, na katerih je živelo blizu štiri petine domačega - nepriseljenega prebivalstva. Lipa pri Frankolovem (58 %), Stranice (60 %) in Zg. Selce (62,5 %) pa so naselja, ki imajo manj kot dve tretjini domačega - avtohtonega prebivalstva. Toda prav v ta naselja so bile najmočnejše priselitve iz sosednjih predelov Pohudinja. Več kot ena petina prebivalcev v Parožu, v Breznu ter na Brdeah je priseljencev z obravnavanega območja Pohudinja. Iz drugih krajev matične občine se je priselilo v obravnavana naselja Pohudinja le 3 % ljudi in ta skupina priseljencev je bila najočitnejša na skomarskih (9 %), steniških (8 %), srednjedoliških (6 %) ter na kozjaških in lindeških domačijah (5 %).

Priseljenci iz sosednjih občin so najštevilnejši v Zgornjih Selcih (12,5 %), Spodnjem Doliču (5,4 %), na Paki (4,5 %) in Skomarju (4 %). Iz drugih območij Slovenije se je priselilo v zgornje Pohudinjce le 18 ljudi, in sicer največ v Lindek (3 osebe), na Brdce, Skomarje, v Strmec in Brezen (po dva človeka).

Krajevno poreklo moškega prebivalstva po hribovskih domačijah se močno razlikuje od žensk. Med moškimi je bilo kar 87 % domačega prebivalstva; 8,3 % se jih je rodilo v sosednjih naseljih in le 4,4 % moških se je na obravnavano območje priselilo iz sosednjih predelov. Med ženskami je bilo 64 % rojenih v kraju današnjega bivanja, četrtina se jih je rodila in preselila iz preučevanega območja Pohudinja, 9 % jih je prišlo iz sosednjih občin in 1,5 % se jih je rodilo v drugih občinah Slovenije. Za ženske so bile najbolj privlačne domačije, ki segajo do 600 m nmv ter v območju med 800 in 900 m. Sicer pa ugotavljamo, da je med njimi čedalje manj zanimanja za možitve oziroma priselitve na višje ležeče domačije. Današnji selitveni tok ženskega prebivalstva je v glavnem usmerjen iz višjih predelov Pohudinja v nižja območja (prim. tudi Leban 1962,

347-349). Zato ni presenetljivo, da je na višje ležečih domačijah čedalje bolj čutiti pomanjkanje ženske kmečke delovne sile (Meze 1987, 48-53; Sore 1977, 254; Natek 1986).

Socialno-zaposlitvena struktura aktivnega prebivalstva na kmetijah

Med odraslim prebivalstvom v zgornjem Pohodju je bilo 810 aktivnih, 29 nekmečkih upokojevcov, 26 invalidov in socialnih oskrbovancev ter 50 dijakov in študentov. Konec osemdesetih let je bila večina obravnavanih kmetij močno deagrarnizirana. Od 301 kmetije je dajalo delovno silo neagrarnim dejavnostim 55,5 % domačij, in sicer 84 ali 28 % gospodarstev je pošiljalo samo moške, 25 ali 8,3 % domačij samo ženske in 58 ali 19,3 % kmečkih gospodarstev je dajalo tako moško kot žensko delovno moč. Med aktivnim prebivalstvom so prevladovali moški (51,4 %). Podrobnejša členitev je pokazala, da se zmanjšuje delež aktivnega moškega prebivalstva od S proti J: v predelu pohorskih kmetij je znašal 53,3 %, v Vitanjskem podolju 52,8 % in na območju Karavank le 48,8 %. Toda delež neagrarnih zaposlencev se je povečeval od S proti J. Na območju Vitanjskih Karavank sta bili dve petini deagrarniziranega prebivalstva, na kmetijah v Vitanjskem podolju 37 % in na Pohorju le še tri desetine. Tudi na tem področju so očitne razlike med spoloma. Med deagrarniziranim prebivalstvom prevladujejo moški (65,8 %) in njihov delež se povečuje od J proti S.

Med aktivnim moškim prebivalstvom prevladujejo kmetje (55 %), katerih delež se stopnjuje od J proti S: v predelu Pohorja je bilo 38 % deagrarniziranega moškega prebivalstva, v Vitanjskem podolju 47 % in na območju Karavank 51 %. Med aktivnim ženskim prebivalstvom je bila četrtnina zaposlena v nekmetijskih dejavnostih. Tudi za zaposlene ženske velja, da njihov delež med aktivnim ženskim prebivalstvom narašča od pohorskih kmetij (20 %) do karavanskih domačij (28 %). Na območju Vitanjskega podolja je bila zaposlena izven kmetijstva vsaka četrta ženska.

Med neagrarnimi zaposlenci prevladujejo moški (66 %) in njihov delež se praviloma zmanjšuje do kmetij v območju 800 do 900 m, nakar ponovno naraste. Korelacija med deležem moških zaposlencev in nmv domov je srednjevelika ($r=+0,50888$), kar nas med drugim vendarle opozarja, da z nmv kmetij upada delež žensk med neagrarnimi zaposlenci. Prav tako se z nmv domov zmanjšuje število neagrarnih zaposlencev s posamezne kmetije ($r=-0,69723$). Na to prav gotovo vplivajo oddaljenost od zaposlitvenih središč, ki se praviloma povečuje z nmv domov ($r=+0,81432$) velikost kmečkih gospodarstev in število ljudi po kmetijah ($r=+0,52725$).

Žensk, ki so bile zaposlene izven kmetijstva, je bilo v vseh višinskih predelih Pohodja manj kot moških. Njihov delež se je med posameznimi višinskimi predeli gibal od 40 % (800-899 m) do 20 % (območje nad 1.000 m). Med deležem aktivnih žensk, ki so bile zaposlene v neagrarnih dejavnostih, in nmv njihovih domov, je visoka soodvisnost ($r=-0,96620$). Tudi determinacijski koeficient ($r^2=0,93355$) kaže, da je nmv prebivališč med najpomembnejšimi dejavniki, ki neposredno vplivajo na odstotek žensk, ki so

zaposlene izven domačega kmetijstva. Skratka, čeprav merijo kmetije v povprečju 20,6 ha, od tega odpade 58 % na gozdove, so kljub vsemu premajhne, da bi mogle dostojno preživljati celotno družino in ji zagotavljati nadaljnji razvoj. Zato je eksistenčna potreba, da si išče kmečko prebivalstvo že od nekdaj dodaten vir dohodka z zaposlitvijo izven kmetijstva. Današnje cestno omrežje omogoča, da se je več kot ena tretjina aktivnega prebivalstva, ki živi na kmetijah, vključila med dnevne migrante - vozače. To prinaša družinam dodatna materialna sredstva, ki so podlaga za hitrejšo modernizacijo hribovskega kmetijstva in njihovih domov.

Kmečka delovna sila

Leta 1987/88 je delalo na kmetijah v zgornjem Pohodju 526 ljudi v starosti od 16. do 60. leta. Med aktivno kmečko delovno silo je bilo 43,5 % moških. Zanimivo je, da sta oba spola približno z enakim deležem zastopana v vsaki starostni skupini aktivnega kmečkega prebivalstva.

Med kmečkim prebivalstvom, starim nad 15 let, je bilo več kot ena četrtnina starega nad 60 let. Največ ostarelega kmečkega življa, ki pa še vedno dela na kmetijah, je bilo v predelu Vitanjskega podolja (29 %) in na Pohorju (28 %), najmanj pa po karavanških domovih (23 %). Zastopanost oziroma udeležba mlade kmečke delovne sile v okviru celotnega kmečkega življa je upadala od pohorskega (15 %) h karavanškemu predelu (9,5 %). Delež zrele kmečke delovne sile je zajemal v Pohodju četrtnino kmetov in je naraščal od J (Karavanke 21 %) proti S (Pohorje 25 %). V obratnem zaporedju se je gibal delež kmetov, ki so bili stari med 40. in 60. leti. Največ jih je bilo v karavanškem predelu (45 %), nekaj manj v Vitanjskem podolju (37,2 %) in najmanj na pohorskih kmetijah.

Največ kmečke delovne sile so imele pohorske domačije (v povprečju po 1,9 osebe), šestino manj je bilo na karavanških in za petino manj po domačijah v Vitanjskem podolju. Število kmečke delovne sile se je spreminjalo tudi z nadmorsko višino domov. Število aktivnih kmetov in kmetic se je praviloma povečevalo z rastjo nmv domov do 1000 m, medtem ko so imele najvišje domačije v povprečju manjše število kmečkih delavcev, kot nižje stoječi domovi.

Samo na Paki, Skomarju in Hudinji ter v Sp. Doliču so imele hribovske domačije po dva aktivna kmečka delavca, povsod drugod je bilo njihovo število manjše. V Zgornjih Selcih, Stranica, Lindeku in na Stenici so bile kmetije, ki so imele v povprečju le po enega kmeta ali kmetico.

Nadmorska višina pomembno vpliva tako na število kakor tudi na spolno strukturo aktivnega kmečkega prebivalstva. Z nmv se je praviloma povečevalo število kmečkih ljudi na kmetijo. Korelacija med navedenima pojavoma je srednjevelika ($r=+0,69368$). Ob tem ugotavljamo, da med kmečko delovno silo povsod prevladujejo ženske, in sicer od 51 % (višinsko območje 600 - 699 m) do 62 % (predel nad 900 m). Na deset kmetij je prišlo v povprečju po 17 aktivnih kmetov, od tega je bilo 10 žensk in 7 moških.

Nakazane razlike v razporeditvi kmečke delovne sile po posameznih območjih zgornjega Pohudinja opozarjajo na prepleteno problematiko, ki je povezana z današnjo kmetijsko proizvodnjo kakor tudi z obstojem in nadaljnjim razvojem kmetij in celotnega hribovskega sveta. Problemi hribovskih predelov so mnogovrstni in odvisni od pre mnogih prostorskih in geografskih značilnosti kakor tudi od prenekaterih pokrajinskih sestavin.

Podrobnejša analiza je pokazala, da je prešla tudi v Pohudinju skrb za obstoj in razvoj kmetij z moških ramen na ženska pleča (Natek 1989, 122; 1989 a, 203-204; Meze 1987, 52-53). Vprašanje je, ali obstoječa kmečka delovna sila zadostuje vsem današnjim proizvodnim potrebam hribovskih domačij? Koliko sta mehanizacija in pomanjkanje ustrezne človeške delovne sile pripomogla k proizvodni preusmeritvi hribovskega kmetijstva? To sta temeljni vprašanji, ki sta neločljivo povezani s prebivalstvenim stanjem v slovenskih hribovskih predelih.

Sklep

Z nekaterimi predstavljenimi demografskimi sestavinami sem želel opozoriti na pomen prebivalstva in njegovih dejavnosti v preoblikovanju pokrajine. Kajti prebivalstvo z vsemi svojimi strukturami je sestavni in neločljivi del prenekaterih pokrajino tvornih dejavnikov. Kakršnokoli razčlenjevanje prebivalstvene problematike in njegovih sestavin ni osrednji smoter in cilj geografskih raziskav, ampak sredstvo, ki omogoča spoznati in ovrednotiti vplive in učinke posameznih prebivalstvenih sestavin na preobrazbo pokrajine. V njih se namreč zreali skupaj s proizvodnimi usmeritvami in naravnimi danostmi tisti preoblikovalni potencial, ki usmerja razvoj in spreminja pokrajinsko fiziognomijo in njene značilnosti.

Vsaka izmed predstavljenih in razčlenjenih prebivalstvenih sestavin je zarisana v pokrajini zgornjega Pohudinja, kakor je tudi prisotna v vsakdanjem utripu tamkajšnjega življenja. Spolna in starostna sestava prebivalstva nista pomembni samo za reprodukcijo prebivalstva, temveč neposredno učinkujeta na gospodarsko preobrazbo domov in njihovega zemljišča, na proizvodno usmerjenost kmetij itd. V krajevnem ali regionalnem poreklu prebivalstva ugotavljamo smeri njegovih selitvenih tokov, pa vzroke in posledice manjšega ali večjega deleža avtohtonega ali priseljenega prebivalstva na gospodarski značaj pokrajine. Med drugim spoznavamo, da so se s selitvami, ki so bile večšmerne, izenačevale socialne, gospodarske, kulturne in druge civilizacijske pridobitve med posameznimi območji. Kljub vsemu pa obstajajo nekatere individualnosti in posebnosti, ki so značilne in lastne posameznim predelom in prav z njimi je mogoče zamejiti in opredeliti posamezna območja in predele v sklopu pokrajine.

Socialno-zaposlitvena struktura prebivalstva po kmetijah kaže na stopnjo razslojenosti nekdanjega kmečkega življa, obenem pa nakazuje gravitacijska območja in zaledja posameznih nekmetijskih zaposlitvenih središč in upravnih žarišč. Raznolika socialna struktura gospodinjstev je pripomogla k hitrejšemu prestrukturiranju kmečke proizvodnje, k hitrejšemu uvajanju prenekaterih tehnoloških in mehanizacijskih novosti

na področju kmetijstva, kakor tudi k spremembi doma in funkcij posameznih poslopij v njegovem okviru. Poznavanje demografskih struktur kmečke delovne sile je pomembno ne samo zaradi kmetijstva in možnosti njegove proizvodne usmeritve, vzdrževanja in prenovitve kmečkih domov, temveč je v njih utelešena tista latentna in potencialna ustvarjalna sila, ki je potrebna za nadaljnji razvoj, obstoj in ohranitev kulturne pokrajine v vseh hribovitih predelih na Slovenskem. Strukture kmečkega prebivalstva so dragocena in nepogrešljiva pokrajnotvorna prvina, ki z drugimi vred sooblikuje in preoblikuje obstoječo podobo pokrajine, kraja, naselja ali samo domačije. Kajti v zunanji podobi sleherne pokrajine je začrtana kompleksna sinteza in vzročno-zajemna prepletanost vseh relevantnih pokrajnotvornih prvin, ki jim daje človek s svojimi vizijami, hotenji in dejanji nadih individualnosti in enkratne neponovljivosti.

Hribovski svet v porečju Hudinje je doživel v zadnjih sto letih temeljito gospodarsko, socialno in pokrajinsko preobrazbo. Na to so vplivali domači obrati nekmetijskih dejavnosti kakor tudi številna središča v sosedstvu, ki so postala stičišča kapitala in pribežališča socialno razslojenega kmečkega prebivalstva. Manjša in razpršena jedra neagrarnih dejavnosti so postala pomembna žarišča, okrog katerih se je naseljevala odvečna delovna sila s preobljudenih kmetij. V vsem tem so zakoreninjeni poglavitni vzroki in dejavniki, ki so neposredno vplivali na spremembo hribovskih območij.

Obča gospodarska podoba hribovskih kmetij se kaže v socialno-ekonomski oziroma zaposlitveni strukturi gospodinjestev. Čistih kmečkih gospodinjestev je bilo v Pohudnju 43 %, mešanih 28 % in polčistih kmetij 29 %. Z večanjem nmv domov se praviloma povečuje delež čistih kmečkih gospodinjestev ($r=+0,83363$). Delež mešanih kmečkih gospodinjestev upada z naraščajočo nmv kmetij ($r=-0,27067$), a vendarle nmv skoraj nepomembno vpliva na njihovo zastopanost po posameznih višinskih predelih ($r^2=0,07326$). Precej trdnješa pa je povezanost oziroma soodvisnost polčistih kmečkih gospodinjestev od nmv njihovih domov ($r=-0,76816$).

Skoraj tri četrtine preučenih kmetij je bilo brez kmečke delovne sile v starosti od 16. do 60. leta. Brez moških navedene starosti je bilo 24 % gospodarstev, brez žensk 9 %, brez moških in žensk pa 6,3 % kmetij. Delež kmetij brez ustrezne moške delovne sile se je večal z naraščajočo nmv domov. Delež kmetij brez kmečkih žena oziroma brez moškega in ženske pa se je praviloma zmanjševal z rastjo nmv domov. To so novi pojavi s spremljajočimi problemi, ki ob ostarelem kmečkem prebivalstvu bistveno vplivajo na proizvodno usmerjenost in gospodarsko trdnost hribovskih domačij.

Literatura

- Baš, A., 1967: Gozdni in žagarski delavci na južnem Pohorju v dobi kapitalistične izrabe gozdov, 306 str., Maribor.
- Curk, J., 1978: Cestno omrežje na Slovenskem Štajerskem v prvi polovici 19. stoletja, ČZN, Nova vrsta, 14, 49, 238 - 268, Maribor.
- Gams, I., 1959: Pohorsko Podravje, Razvoj kulturne pokrajine, 231 str., Ljubljana.

- Ilešič, S., 1967: Severovzhodna Slovenija in njena regionalna razčlenitev, ČZN, Nova vrsta 3, XXXVIII., 9 - 24, Maribor.
- Krnel - Umek, D. & Šmitek, Z., 1987: Kruh in politika, Poglavlja iz etnologije Vitanja, 710 str. + pril., Ljubljana.
- Kunaver, J., 1990: Ujme naravnih in človeških sil, Planinski vestnik, XC., 302 - 306, Ljubljana.
- Leban, V., 1962: Uloga sklapanja brakova u depopulaciji visinskih naselja, Zbornik VI. kongresa geografov FLRJ, 345 - 351, Ljubljana.
- Melik, A., 1957: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, 595, Ljubljana.
- Meze, D., 1980: Osnovne smernice za geografsko proučevanje hribovskih kmetij na Slovenskem, Geografski vestnik, LII, 145 - 154, Ljubljana.
- Meze, D., 1986: Nekaj splošnih ugotovitev o hribovskih kmetijah na Slovenskem, Raziskovalec, 16, 464 - 468, Ljubljana.
- Meze, D., 1987: Hribovske kmetije na Idrijskem in Cerkljanskem, Geografski zbornik, XXVII., 5 - 68, Ljubljana.
- Natek, M., 1986: Prebivalstvo hribovskih kmetij v zgornjem Pomežju in njihova razporeditev po višinskih pasovih, Geografski vestnik, LVIII., 27 - 41, Ljubljana.
- Natek, M., 1989 a: Kmetije kot činitelj in jedra gospodarske in socialne preobrazbe hribovskega sveta (na primeru porečja Hudinje), Dela 6, 196 - 207, Ljubljana.
- Natek, M., 1989: Nekatere geografske značilnosti hribovskih kmetij v Mežiški dolini in v porečju Hudinje, Zbornik radova IV. jugoslovenskog agrarnogeografskog simpozijuma, 115 - 124, Novi Sad.
- Sore, A., 1977: Demografska struktura Vitanjskega podolja, Celjski zbornik 1975 - 1976, 247 - 262, Celje.
- Prvi - začasni podatki popisa prebivalstva, gospodinjstev, stanovanj in kmečkih gospodarstev v Republiki Sloveniji v letu 1991 po občinah, naseljih in krajevnih skupnostih, Rezultati raziskovanj šte. 538, Ljubljana, junij 1991.

POPULATION CHARACTERISTICS OF THE MOUNTAIN FARMS IN THE RIVER BASIN OF THE UPPER HUDINJA (NE SLOVENIA)

Milan Natek

Summary

In the last hundred years Slovene countries have experienced a thorough socio-economic transformation. In the country-side numerous industrial and other non-agricultural plants have arisen, which accelerated deagrarization and first of all depopulation of the mountain areas. Slovenia is expressively mountainous country: 38 per cent of its land is to be found 600 metres above sea-level, or even more, where lived 5.3 per cent of its population. In Slovenia the average density of the state of population was 93 inhabitants per one sq. kilometre. In the parts to 600 metres above sea.level lived 143 inhabitants per one sq. kilometre, in the higher parts, however, 13

per one sq. kilometre.

The river basin of the Upper Hudinja is a mountainous area, where the solitary farms are to be found. In the years 1987-88 in the 17 settlements 301 farms were investigated, which possessed more than 10 ha. of the land tenure. In this paper only the problems of population of the mountain farms, which are settled at the high above sea-level to 1.113 metres, are shown. The average size of the land tenure was 20.6 ha., of which the forests occupied 58 per cent. On the farms lived 1.468 inhabitants, among them 49 per cent were women and 51 per cent men.

In the period 1869-1991 in the treated settlements the number of inhabitants reduced for 6.4 per cent, and for the same per cent also in the last hundred years (1890-1991). In the decades after the Second World War (1948-1991) the number of inhabitants reduced from 5.086 to 3.870 (24 per cent). In all the post-war periods the number of inhabitants reduced, but the most intensive reduction was in the following periods 1953-61 (-8.4 per cent), 1961-71 (-9.1 per cent), and 1971-81 (-7 per cent).

In the river basin of the Upper Hudinja to the mountain farm came on the average per 4.9 persons. The most numerous were the farms within the altitude to 600 metres (5.6 inhabitants), and in the territory between 700 and 800 metres (5.2 inhabitants), on the highest situated farms lived the smallest number of inhabitants (cf. Table).

In all the territories among the inhabitants prevailed the men, except on the farms at the high above sea-level to 600 metres, and in the territory between 900 and 1000 metres, where prevailed women.

For the mountain areas the aged structure of the population is characteristic. In the river basin of the Upper Hudinja on the farms lived 26 per cent of the children (from 0 to 15 years old), and 15 per cent of the inhabitants over sixty. It was found out that with the increasing altitude of the farms a share of the working contingent of the inhabitants increased, it is the age group from 16 to 60 years, a share of the older inhabitants, however, reduced.

The regional origin of the inhabitants is rather uniform. On the farms there were 76 per cent of the inhabitants who lived there from the birth. From the other settlements of the river basin of the Upper Hudinja immigrated 16.7 per cent of the inhabitants, from the neighbouring regions 6.2 per cent. The greatest number of immigrants lived on the farms situated at the altitude to 600 metres (29.5 per cent), and in the belt from 900 to 999 metres (25.3 per cent). The greatest number of the native inhabitants lived at the altitude from 700 to 800 metres (79.5 per cent), as well as on the highest situated farms (above 1000 metres: 78.2 per cent).

On the farms there lived 810 active inhabitants, 65 per cent of them worked on the farms, 284, however, in the non-agricultural activities. Among non-agricultural labours were 66 per cent men, and 34 per cent women. The non-agricultural labour force was employed in the near or more remote centres. On the farms 55.5 per cent of the inhabitants were employed in the non-agricultural activities. In the non-agricultural centres worked men labour force from 84 farms, women from 25 farms, and men and women labour force from 58 farms.

Among the active agricultural labour force (at the age of 16 to 60) were 526 inhabitants - 56.5 per cent were women. With the increasing altitude of the farms the number of agricultural inhabitants on the farms increased ($r=+0,69368$). To the 10 farms there came on the average per 17 active agricultural labourers - 10 were women and 7 men. More than half of the agricultural labour force was above 40 years and 16.3 per cent belonged to the age group from 16 to 25.